

CARTEA ROMÂNEASCĂ 100

DAN GULEA

Un simbol al
culturii românești

MEMORII LA CARTEA ROMÂNEASCĂ

Cartea românească 100

Un simbol al culturii românești

DAN
GULEA

Sursele ilustrațiilor:

Periodice:

- *Buletinul Cărții*, 1922-1923;
- *Buletinul Cărții Românești*, 1927-1947;
- *Boabe de grâu*, 1930;
- *Buletinul laboratoarelor*, 1940;
- *Calendarul gospodariilor*, 1943;
- *România literară*, 1970-1990;
- *Exemplar de semnal*, 1983-1985;
- *SLAST*, 1989.

Cataloge:

- Cartea Românească, Societate Anonimă, *Catalogul de Literatură-Știință-Pedagogie*, București, mai 1927;
- Cartea Românească, S.A., *Troisième Foire Internationale du Livre à Florence*, 1928;
- *Catalogul cărților Editurii Cartea Românească București*, martie 1942;
- *Catalogul cărților pentru copii mari și mici*, [post 1935];
- *Lista lucrărilor propuse să apară în 1979, exemplar de lucru pentru anchetarea rețelei de difuzare în vederea stabilirii tirajelor*.

Cărți:

- M. Toneghin, Bogdan Varvara, *Anuarul general al editurii și librăriei românești*, 1937;
- Niculae Th. Ionnițiu, *Călăuza practică a librarului*, Editura Cartea Românească, București, [1934];
- Niculae Th. Ionnițiu, *Istoria editurii românești*, Editura Cartea Românească, București, 1937;
- Vasile Romanescu, *Energii românești în industrie. Ștefan și Ion Șt. Rasidescu*, „Cunoștințe folositoare”, seria C, „Din lumea largă”, nr. 126, Editura Cartea Românească, București, 1942.

CUPRINS

Cuvânt înainte.....	5
Fondatorii.....	9
Familia Rasidescu (1817)	9
Familia Ionnițiu (1842)	11
Constantin Sfetea (1864-1924).....	13
13 decembrie 1918	13
Directoratul Ioan Athanasiu (august 1919-octombrie 1925).....	16
Librăria	18
Atelierele Bonaparte.....	21
Concursurile de manuscrise	23
Colecțiile de popularizare	29
Directoratul Const. G. Cociașu (noiembrie 1925-octombrie 1926)	33
Directoratul Ion Simionescu (noiembrie 1926-martie 1944)	34
Sigla editurii	36
Târguri de carte naționale și internaționale.....	37
<i>Buletinul Cărții Românești</i> (1927-1947)	44
<i>Buletinul laboratoarelor</i> (1934-1943)	53
Alte periodice.....	56
Declinul.....	59
Directoratul Al. Lapedatu (aprilie 1944-noiembrie 1947)	61
Directoratul Albert Grubea (noiembrie 1947-iunie 1948)	64
Întâlnirea din pământuri.....	67
Directoratul Marin Preda (decembrie 1969-mai 1980).....	74
Reînființarea Editurii. Formarea redacției	74
Librăria „Cartea Românească”.....	102
Cărți respinse. Cărți premiate	116
Concursurile pentru debut	125
Din referatele editoriale.....	128
Lansări și evenimente publice.....	134
Directoratul George Bălăiță (mai 1980-decembrie 1989)	148
Cărți premiate.....	151
Lansări, expoziții, dezbateri	158

Reformarea redacției.....	163
Omagiile	172
<i>Exemplar de semnal</i>	175
Noua generație. Volumele colective.....	185
Directoratul Magdalena Popescu-Bedrosian (aprilie 1990–martie 1997)	196
Reorganizări	196
De la Euromedia și ASPRO, la Asociația Scriitorilor din București.....	200
<i>Litere. Magazin literar</i>	208
Lansări și reacții.....	212
Cărți premiate.....	215
Directoratul Dan Cristea (martie 1997–iunie 2005).....	220
Vremea retrocedărilor	222
Alcătuirea colecțiilor editoriale.....	224
Relansarea concursului editurii. Debuturi.....	228
Lansări, expoziții, dezbateri.....	230
Cărți premiate.....	234
Sub administrarea Editurii Polirom (iunie 2005–decembrie 2016)	239
Relansarea Editurii.....	242
Poziționări și evenimente publice.....	245
Cărți premiate.....	248
Concursurile de debut.....	252
Directoratul Călin Vlasie (ianuarie 2017–2019)	255
Iconografie.....	261

Un asemenea periplu prin istoria editurii românești nu ar fi fost posibil fără o constantă înțelegere din partea Irinei, Ilenei și a bunei Ștefania, pentru care scriu aceste rânduri.

Fondatorii

Editura Cartea Românească este o inițiativă liberală, formată la sfârșitul războiului pe baza unor vechi legături între oameni din lumea editorială și politicieni; meritul lui Vintilă Brătianu, care atrage în această întreprindere Banca Românească, a fost evidențiat de oamenii timpului¹; politicianul era „unul din cei mai sinceri propovăduitori ai naționalismului creator“, spune cel mai longeviv președinte al Consiliului de Administrație editorial, geograful Ion Simionescu – conducătorul care și-a pus în modul cel mai pertinent amprenta asupra editurii interbelice. Astfel, nucleul Editurii se formează din asocierea unor vechi întreprinderi editoriale: Ionnițiu și Rasidescu.

Familia Rasidescu (1817)

Familia Rasidescu are o considerabilă experiență în arta tipăririi, cea de-a treia generație participând la înființarea Cărții Românești.

Istoria familiei începe în prima jumătate a secolului XIX, cu **Ștefan (Stephan) Rasidescu** (1817-1881), care a fost ucenic, alături de Petre Ispirescu, la tipografia Zaharia Carcalechi; ulterior, devine șef de atelier la tipografia lui Heliade-Rădulescu, apoi director al tipografiei mitropolitane, ipostază în care îl aduce în țară pe vienezul Franz Göbl pentru a lucra cu noile mașini de tipărit din străinătate. În jurul lui 1859, Ștefan Rasidescu își înființează propria afacere, „Tipografia

¹ Ion Simionescu, *Cartea Românească*, Editura Cartea Românească, colecția „Cunoștințe Folositoare“, seria „Știință Aplicată“, București, 1938, p. 5.

Națională⁴². Este locul unde fiul său, **Ion Șt. Rasidescu** (1865-1916), își face ucenicia. Legăturile cu cercurile liberale le stabilește în jurul lui 1883, când viitorul editor este angajat „prim-contabil” la Banca Națională de sub conducerea lui Eugen Carada: „pe lângă cunoștințele meșteșugului se deprinde și cu echilibrarea mai adâncă a socotelilor, ceea ce e o împerechere fericită, care duce la o completă pregătire pentru mai târziu. Plecând de la Bancă, lasă regrete unanime, păstrându-și prietenia unui Anton Carp ori Carada prin priceperea dovedită și felul de a se purta⁴³. Începând cu 1890, Rasidescu se apropie de lumea tipografică, în special datorită căsătoriei cu Matilda Göbl, nepoata lui Franz și fiica lui Carol Göbl. Tipograful român se specializează în cursuri la Viena și își îmbunătățește afacerea, astfel încât Academia Română își tipărește lucrările la „Carol Göbl S[uces]sor Ion Șt. Rasidescu”. Urmele tipografiei Göbl-Rasidescu pot fi urmărite până în prima jumătate a secolului XIX: „Tipografia fondată în anul 1837 de Friederich Walbaum fu cumpărată la 1846 de C.A. Rosetti. Exilat în 1848, conducerea fu luată de Winterhalder, care o ținu până la 1852, când trecu în posesiunea lui Ferdinand Ohm Rosetti, reîntors în țară, cumpără o parte din tipografia lui Ferdinand Ohm și neputând-o ține, la 1873 o cumpără Dim. Aug. Laurian, care nu o conduce decât până în 1876, când o cumpără Carol Göbl, în ziua de 16 aprilie, stăpânind-o până la anul 1901, când trecu în posesiunea ginerelui său, Ion Șt. Rasidescu. Fotoliul marelui tipograf C.A. Rosetti, frumos sculptat, se păstrează și azi ca o relictă în familia Rasidescu.⁴⁴ Dintre contractele editurii, la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX, pot fi menționate publicații precum: *Convorbiri literare*, *Noua Revistă Română*, *Analele Academiei Române*, *Documentele Hurmuzaki*, *Cuvântările Regelui Carol I*, *Trigonometria* lui Spiru Haret sau *Chimia* de dr. C. Istrati.

Din 1916, conducătorul editurii este **Carol I. Rasidescu**, fiul lui Ion Șt. Rasidescu; el se va implica în fondarea Cărții Românești, alături de echipa tipografică. Unul dintre oamenii de bază ai firmei – tipograful

Vasile Romanescu (9 sept. 1893-1947?), un lucrător format în atelier: după ce termină clasele primare, intră ucenic la tipografia lui Ion Șt. Rasidescu; avansează în breaslă, devine lucrător după 4 ani de ucenicie, iar în 1922 devine maestru (cu carnet eliberat de Ministerul Muncii). Din 1924 este șeful atelierelor de culegere de la Cartea Românească⁵. Înrudit cu Petre Ispirescu, scrie nuvele de atmosferă bisericească, publicându-le începând cu 1924; *Istoria unei cărți* (1934) arată drumul unui manuscris către carte.

Cartea Românească este, așadar, o afacere a unor familii de tipografi înrudite, conectate la mediul politic înalt⁶: Carol Rasidescu este, prin mamă, Matilda Rasidescu n. Göbl, nepot direct al lui Carol Göbl, iar Niculae Ionnițiu este văr primar cu Matilda Göbl-Rasidescu.

Constituirea unui capital de 12.000.000 de lei pentru Editura Cartea Românească se face prin participarea Băncii Românești, aflată sub coordonare liberală, „prin aportul în natură al imobilelor din Calea Moșilor No. 64 și 62 și a întregului fond de comerț C. Sfetea, astăzi proprietatea sa, în conformitate cu alăturatul inventar, aport evaluat la suma de 3.368.000 de lei, care este prețul de cumpărare al acestui fond de la soții C. Sfetea. Acest aport este grevat de datorie de lei 342.750 la Banca Românească, datorie pe care societatea o ia asupra sa⁷.

Familia Ionnițiu (1842)

Familia Ionnițiu a participat în mod decisiv la fondarea Cărții Românești; întemeietorul familiei, **Theodosiu Ionnițiu** (1842-1918), este un cunoscut librar; el învață la Sf. Sava și, după încercarea de a urma studii de medicină, apoi o carieră în arme, intră în breasla librarilor,

⁵ Date după *Buletinul Cărții Românești*, nr. 4/1941, p. 1; șefii atelierului de cules: Petre Niculescu (1912-1919, la Göbl Ssor Rasidescu), Anton Georgescu (1919-1920), Vasile Constantinescu (1922-1924) și Vasile Romanescu (1924-1948).

⁶ Ruxandra Nemțeanu, *Ansamblul „Cartea Românească” str. Iancu de Hunedoara nr. 68. Studii privind valoarea istorico-arhitectural urbanistică a fostelor ateliere tipografice „Cartea Românească”*, [post 2002].

⁷ După „Actul constitutiv al societății Cartea Românească”, publicat în *Monitorul Oficial*, 21 aug. 1919, p. 5.537.

⁴² Date după Vasile Romanescu, șef de atelier „Cartea Românească”, *Energii românești în industrie. Ștefan și Ion Șt. Rasidescu*, Editura Cartea Românească, Colecția „Cunoștințe Folositoare”, Seria C, nr. 126, „Din Lumea Largă”, București, 1942.

⁴³ *Id.*, p. 15.

⁴⁴ *Id.*, p. 19.

devenind în 1872 proprietar al vechii librării „Grigore Ioanid“ din Calea Victoriei 56, unde își făcuse ucenicia; își stabilește propria librărie sub numele de „Frații Ionnițiu & Co“ în strada Șelari 12. Apreciat editor de calendare ilustrate (este considerat importatorul „calendarului american“, compus din 365 de foi) și al *Dicționarului româno-francez* de Ion Costinescu din 1870, de 1.300 de pagini, publică deopotrivă lucrări didactice (manuale de română, franceză, italiană, de istorie, geografie ș.a.). Editor, deopotrivă, al unor planșe colorate cu scene din Războiul de Independență sau cu încoronarea lui Carol I, Ionnițiu ne atrage atenția prin colaborarea pe care a avut-o cu prim-ministrul liberal Dimitrie Sturdza (1895-1909 – cu intermitențe), politicianul redactând, la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului trecut, rubrica de efemeride politico-istorice din *Calendarul ilustrat* și din *Calendarul pentru toți românii*⁸.

Niculae Th. Ionnițiu (1880-1947?) este fiul lui Theodosiu Ionnițiu, „cel dintâi editor român care cu voință și perseverență a dat însemnat sprijin școlii“. Continuând afacerile și relațiile tatălui, fiul va deveni președinte al Asociației Editorilor Români, membru al Camerei de Comerț, participând în mod decisiv la înființarea și la conducerea Editurii Cartea Românească din punct de vedere administrativ. Astfel, „când ia ființă Cartea Românească prin contopirea celor mai de seamă întreprinderi românești: Sfetea, Rasidescu, Ionnițiu, cel mai indicat să conducă direcția editurii și librăriei a fost N. Ionnițiu. Ucenicia săvârșită sub directa supraveghere a tatălui său; studiile speciale de mai târziu; cultura superioară literară căpătată la Sorbona îl fac stăpân desăvârșit pe complexa îndeplinire a atribuțiilor sale“⁹. Preocupat de lumea tipografiei și a editării, scrie o cuprinzătoare *Istorie a editurii românești* (1942), semnătura sa întâlnindu-se în mod constant la bilanțurile anuale ale Editurii, alături de cea a celui alt director, Carol Rasidescu.

Aprecierea de care se bucură Niculae Th. Ionnițiu se poate vedea din alegerea lui ca președinte al Asociației Editorilor Români, o asociație a tuturor editorilor din țară, care a luat ființă în august 1934; din conducere mai făceau parte Em. Tătărescu (Scrisul Românesc,

Craiova), în calitate de vicepreședinte, și S. Ciornei (Naționala Ciornei), secretar general. Membrii asociației erau: Al. Rosetti (Fundațiile Regale și Cultura Națională), I. Șaraga și S. Schwartz (Socec), Al. Nicolescu-Duvăz (Tipografiile Române Unite), Mihail Sadoveanu (Adevărul), P. Georgescu-Delafras (Cugetarea), Maior E. Sinu (Universul), I. Steinberg (Cultura Românească), Pavel Suru (Pavel Suru), Em. Ocneanu (Universala Alcalay), E. Emilian (Eminescu).

Constantin Sfetea (1864-1924)

Constantin Sfetea este un al treilea director al Cărții Românești; născut la Brașov, își face ucenicia la Socec, în București, fiind apoi director al institutului „Progresul“ din Ploiești (până în 1891). Se restabilește în București, pe Calea Moșilor, unde deschide Librăria Școalelor, cumpărând un local în piața Sf. Gheorghe; cu timpul, instalează și o tipografie și o litografie, devenind editor al poeziilor lui Coșbuc și al revistei *Vatra*, condusă de Caragiale, Coșbuc și Slavici. Afacerea lui intră în componența Cărții Românești, fiind achiziționată de Banca Românească. Editorul, rămas director în noua firmă, încetează din viață în vara lui 1924, la Karlsbad.

13 decembrie 1918

Familiile Rasidescu, Ionnițiu și Sfetea se asociază, efectiv, după un episod sângeros din istoria noastră: momentul 13 decembrie 1918. Încă din 6 decembrie, muncitori de la Sfetea și Minerva intră în grevă, solicitând condiții mai bune de lucru, ziua de opt ore, creșterea salariilor. În fața refuzului patronilor, vor organiza, împreună cu mișcarea socialistă, o amplă demonstrație în fața Teatrului Național, la care vor participa mii de muncitori de la cele mai importante fabrici din capitală. Filmul zilei este relatat de liderul socialist Ilie Moscovici: „La 13 decembrie, pe la orele 11-12, a avut loc o manifestație pacifică, demnă chiar, a lucrătorilor tipografi, care se aflau în grevă. Lucrătorii au fost cu delegații la prefectură și veneau pe Calea Victoriei, spre

⁸ *Anuarul general al Editurilor Românești*, 1937, p. 144; Niculae Th. Ionnițiu, *Istoria editurii românești*, Editura Cartea Românească, București, 1942, pp. 159-164.

⁹ După *Buletinul Cărții Românești*, nr. 2/1942, p. 1.

Clubul Socialist din str. Sf. Ionică (din dosul Palatului Regal), ca să se consfătuiască asupra tratativelor. La Teatrul Național, câțiva pași de la Club, în momentul terminării manifestației, le-a ieșit înainte armata (sub comanda maiorului Tătărescu, fratele liberalului Gh. Tătărescu), oprindu-le înaintarea spre localul organizației lor. Cu toate insistențele conducătorilor, autoritățile n-au vrut să cedeze. Ca un protest împotriva încercării de a se opri manifestațiile muncitorești [...] și ca o solidarizare cu lupta lucrătorilor tipografi, conducătorii mișcării, aflați în acel moment în localul organizației, au hotărât să cheme întreaga muncitorime la Club [...] Și așa am căzut de-a dreptul în cursa pregătită de generalul Mărgineanu. Muncitorii veneau de la fabrică cu oalele de mâncare în mână. După ce s-au strâns în localul Clubului și pe toate străzile dimprejur, au fost înconjurați de armată, care a apărut din toate gangurile și curțile; s-a făcut o somație de împrăștiere, după ce toate drumurile au fost închise și măcelul a început. [...] Oligarhia românească a vrut să scape de un vis urât și a trebuit să se scalde în sânge și să se desfate la chinurile noastre. A vrut să se răzbune împotriva umilirilor de la Odesa și s-a răzbunat amar; a vrut să se asigure că la noi nu va fi niciodată ca în Rusia și s-a asigurat cu ușurință [...] Mulți care se plimbau pe Calea Victoriei au văzut, încă de dimineața, cum se așezau mitraliere și soldați prin ganguri și prin case și unii bănuiau chiar – cel puțin așa au spus după măcel – că se pregătește o crimă.¹⁰

Demonstrația este înăbușită în sânge – peste 100 de morți, sute de răniți și de arestați, din informațiile socialiste; cifrele oficiale sunt mult schimbate: șase morți și câteva zeci de răniți. Socialiștii sunt considerați responsabili de 13 decembrie.¹¹ Cert este că unul dintre liderii demonstrației, socialistul I.C. Frimu, va muri în februarie 1919, ca urmare a

evenimentelor¹², iar în gropi comune, anonime, din cimitirul Reînvierea, au fost aduse mai multe zeci de victime.

¹⁰ Ilie Moscovici, „13 decembrie 1918”, în *Mișcarea socială*, decembrie 1929, pp. 100-101, ap. Stelian Neagoe, „Culisele istoriei. Capcana din ziua de 13 decembrie”, în *Expres magazin*, 3 martie 1993, p. 10; v. și Alecu Constantinescu, *Masacrul din piața Teatrului Național din București 13 decembrie 1918*, Editura Federației Naționale a Foștilor Deținuți și Internați Politici Antifasciști, București, 1948, pp. 7-8.

¹¹ Procesul e fixat pe 2 martie 1919: „Sunt trimiși în judecata Curței Marțiale, pentru atentat la siguranța statului, 53 socialiști”, „Tulburările de la 13 decembrie”, în *Dimineața*, 19 februarie 1919, p. 3.

¹² „A murit Frimu, cel mai chibzuit muncitor din mișcarea socialistă. A murit revoltător, ca însăși viața lui revoltată – a murit mușcat de un păduche exantematic.”, B. Cecropide, „Moartea lui Frimu”, în *Dacia*, 12 februarie 1919, p. 2; „fruntașul socialist, mort de tifos, în urma evenimentelor de la 13 decembrie anul trecut”, „I.C. Frimu”, în *Dimineața*, 9 februarie 1919, p. 1.

Directoratul Ioan Athanasiu (august 1919–octombrie 1925)

Pe lângă aportul Ionnițiu, Rasidescu și Sfetea, în patrimoniul Cărții Românești va intra și societatea Minerva, Institut de Arte Grafice și Editură, prin fuziune, urmând să se pronunțe „consiliul de administrație asupra condițiilor”¹. Minerva aduce, în primul rând, sediul său din bd. Academiei 3-5, colț cu Edgar Quinet 4, care va deveni emblematic pentru Cartea Românească, fiind extins în două rânduri – de la 2 etaje în 1919 la 4 în 1930 și la 7 în 1938.

O altă achiziție este, în 1919, și Institutul de Arte Grafice „Flacăra”, care s-a format pe lângă revista *Flacăra*, ce apărea din 1911, condusă de politicianul și literatorul Constantin Banu (în mai multe rânduri ministru, după război); grupul „Flacăra” (editură și revistă) era unul de recunoscută influență liberală; revista va mai apărea, efectiv, până în 1923.

Diferența până la 12.000.000 de lei din capitalul noii societăți anonime este dată de aportul firmelor Rasidescu (3.000.000 de lei), Ioannițiu (715.000 de lei) și de contribuțiile, vărsate la Banca Națională și convertite în acțiuni, ale următorilor: Banca Agricolă (783.500 de lei), Banca Românească (783.500 de lei), Creditul Tehnic din București (200.000 de lei), alături Gheorghe Adamescu (30.000 de lei), Sarmiza Alimănișteanu (numărul acțiunilor subscrise 200, capitalul subscris 100.000 de lei), I. Athanasiu (100.000 de lei), G. N. Bagdat (100.000 de lei), Brătescu-Voinești (30.000 de lei), Const. G. Cociașu (300.000 de lei), G. Dobrovici (30.000 de lei), A. Ioachimescu

(30.000 de lei), „Ionnițiu & Fiii” (715.000 de lei), Carol Rasidescu (4.000.000 de lei), Wally Rasidescu (500.000 de lei), Henrieta Rasidescu (500.000 de lei), Matilda Rasidescu, „tutore a minoarelor Irina și Ileana din București” (1.000.000 de lei), C. Sfetea (numărul acțiunilor subscrise 600, capitalul subscris 300.000 de lei), C. Teodorescu (430.000 de lei).

Se constituie primul Consiliu de Administrație, care va funcționa până în 1923, alcătuit din oameni de cultură și personalități liberale, alături de membri ai familiilor fondatoare; e vorba, așadar, de Gh. Adamescu, secretarul lui Spiru Haret și înalt funcționar în Ministerul Instrucțiunii, autor de manuale și de cărți școlare, Sarmiza Alimănișteanu, prima femeie avocat din țările române, profesorul de fiziologie Ioan Athanasiu, scriitorul Ioan Al. Brătescu-Voinești, inginerul G. Dobrovici de la Banca Națională, politehnistul A. Ioachimescu, „dra Wally Rasidescu”, editorul C. Sfetea, profesorul I. Simionescu, dr. V. Sion și C. Teodorescu.

Președintele Consiliului de Administrație va fi ales **Ioan Athanasiu** (1919-1925), medic veterinar, fiziolog, rector al Universității din București (1915-1920). Este o alegere cumpănită încă din exilul de la Iași, în ultimii ani ai Primului Război, când, „în aceeași aulă a vechii Universități în care avură loc pe vremuri conferințele Junimii”, Athanasiu este „însuflețitorul discuțiilor” asupra „luptei pentru cultura mulțimii”. „El a susținut cu înflăcărare crearea unui Institut de editură, al cărui scop în prima linie să fie tipărirea unor biblioteci ieftine, cu conținut literar dar mai ales științific, pentru răspândirea culturii, adaptată la nevoile mulțimii de la noi.”²

În cursul lui 1922, vor fi cooptați, din arealul liberal, alți membri în Consiliul de Administrație: protopopul G. Popovici, senator, profesorul Sextil Pușcariu și poetul Ion Pillar³ – care își vor publica aici cele mai semnificative volume. Cartea Românească preia, în mod firesc, din titlurile editate de Göbl-Rasidescu, Sfetea și Ionnițiu: *Trigonometria* lui Spiru Haret, poeme și traduceri de Coșbuc, tratatele științifice ale lui Simionescu, manuale și culegeri de Țițeica și Ioachimescu, opere

² Ion Simionescu, *Cartea Românească*, ed. cit., p. 3.

³ În *Monitorul Oficial*, 3 iulie 1922, p. 3.672.

¹ În *Monitorul Oficial*, 21 august 1919, p. 5.542, respectiv 10 august 1921, p. 4.041.